

KÜTAHYA'NIN TÜRK HÂKİMİYETİNE GEÇİŞİ

Mustafa Çetin Varlık

A- Osmanlılara Kadar Kısa Tarihçesi :

Kütahya'nın eski ismi Kotiaion (Kotiaion, Cotyaciun, Cotyaeum, Cotyaiun) dur. Şimdiki isim bundan bozulmuş şeklidir. (1) Çeşitli kaynaklarda Phrygia Epiktetos'un bir şehri olarak kaydedilmekte ve bu adın Kotys'in şehri mânâsına Kotiaion olduğu tahmin edilmektedir. (2)

Eski kaynaklarda Suidas bu şehri Esop'un doğduğu memleket diye bildirir ki, bu durumda şehrin M.Ö. VI. yüzyılda mevcut olması gerekir. (3)

Birçok yolların kavşak noktasında ve bugünkü şehre hâkim tepede kurulduğu kabul olunan Kotiaion'un ilk devirlerine ait hemen hemen hiç kalıntı yoktur.

Kotiaein, Frikyâ hâkimiyetinden bir müddet sonra Keyhusrev'in eline geçmiş, sonra Büyük İskender'in daha sonra onun kumandanlarından Antigon'un hükmü altına girmiş, bir aralık da Bithynia ve Pergama devletlerinin sâhası içinde kalmıştır (4)

Romalılar zamanında ve ikinci yüzyıldan itibaren hristiyanlığın önemli merkezlerinden biri olmuştur. Bir aralık tâkibâta uğrayan hristiyanların buraya sığınmaları yüzünden Mierokles Kütahya'nın tahsisâtını kesti ve bu bölgenin büyük ve zengin bir şehri geçici bir zaman için ihmâle uğradı, sonra piskoposluk merkezi oldu. (5)

Kütahya'nın önemi Bizans imparatorluğu döneminde daha çok arttı. (6) Bizans imparatorları şehre hâkim ve kale yapımına elverişli sarp bir tepe üzerine burçları ile tahkim edilmiş ve iki kat sur içine alınmış bir şato yaptırmışlardır.(7)

1. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Kütahya Şehri, İstanbul 1932. s. 6.

2. W. M. Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, trc. Mihri Pektaş İstanbul 1960, s. 156.

3. Ch. Texier, Küçük Asya, trc. Ali Suad, İstanbul 1339, c. II, s. 320.

4. T. Gökbilgin, Kütahya, İA, c. VI, s. 1119.

5. T. Gökbilgin, Kütahya, İA. c.VI, s. 1119.

6. Kütahya Şehri, s. 6; T. Gökbilgin, Kütahya, İA, c. VI, s. 1119.

7. Kütahya Şehri, s. 6.

Bu kaleden XIV. ve XV. yüzyıl kaynakları geniş olarak bahsetmektedirler.⁽⁸⁾ Osmanlılar devrinde yapılan Kütahya Kalesi'nin Yukarı Hisar denilen kısmının esâsını burası teşkil etmiştir.⁽⁹⁾

Kütahya'da gerek Roma ve gerek Bizans zamanına ait eserler pek azdır. Ch. Texier, kalenin içinde bir Bizans kilisesi mevcut olup harab olmakla beraber bazı resim ve nakışlarının görüldüğünü ve bunun altında büyüklerin defnine mahsus mağara bulunduğunu yazmaktadır.⁽¹⁰⁾

Ch. Texier, 1832 yılında Kütahya'ya geldiği vakit kalede XI. yüzyıla ait mermerden bir lahit gördüğünü ve bu lahdin Bizans vâlisine aid olmasının muhtemel olduğunu söyleyerek kitâbesini nakleder.⁽¹¹⁾

Malazgirt savaşından sonra Anadolu'unun büyük bir kısmı ile beraber, Kütahya da Kutalmışoğlu Süleyman-şah tarafından 1080 yılına doğru alınmıştır.⁽¹²⁾ Dorylaion (Eskişehir) muharebesine kadar (1097) Selçuklu hâkimiyeti altında kalmıştır.⁽¹³⁾

XII. yüzyılın ortalarında Kütahya Anadolu'da Bizans hâkimiyetinin hudut bölgesi üzerinde bulunuyor ve Konya Selçuklularının desteklediği türkmen kuvvetlerinin hücumuna mâruz kalıyordu. İmparator Manuel, ordusu Kilikya seferinden dönerken Kütahya'dan geçtiği sırada bu civarda adı geçen kuvvetler tarafından zayiâta uğratıldı (1158). II. Kılıç Arslan'ın Myriokephalon zaferinden sonra (1176), bu taarruzlar daha da şiddetlendi ve nihâyet imparator Maucl'in ölümünden sonra, Kütahya tahrib ve feth edildi. Niketos'a göre Kütahya ve Eskişehir'in o sırada Selçuklu hâkimiyetine girdiği anlaşılmaktadır⁽¹⁴⁾

Bunu takibeden karışıklık devresinde Kütahya yeniden Bizanslıların eline geçmiştir. Kütahya, I. Alaeddin Keykubad zamanında İznik İmparatorluğu elinden alınarak kesinlikle Türklerin eline geçmiş ve bir daha geri verilmemiştir.⁽¹⁵⁾ Bu hususu doğrulayan h. 631/1233 tarihli Yoncalı Hamamı kitâbesi vardır.⁽¹⁶⁾

8. Şihâbüddin El-Umerî , Mesâlikü'l-ebâr, fi-memâlikü'l-emsar, yay. Franz Teaschner, Leipzig 1929, s. 34, Kalkaşandî, Subhu'l-A'şâ, Kahire 1333 1915, c. V, s. 340.

9. T. Gökbilgin, Kütahya, İA, c. VI, s. 1119.

10. Ch. Texier, Küçük Asya, c. II, s. 321.

11. Küçük Asya, c. II, s. 322.

12. T. Gökbilgin, Kütahya, İA, c. VI, s. 1119.

13. Kütahya Şehri, s. 9.

14. T.Gökbilgin, Kütahya, İA, c. VI, s. 1119; O. Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 1971, s. 214. II. Kılıç Arslan 1182'den sonra ülkeyi 12 oğlu arasında paylaşmış ve buna göre Gıyaseddin Keyhüsrev'e Uluborlu ve Kütahya havalisi verilmiştir (O. Turan, adı geçen eser, s. 217).

15. T. Gökbilgin, Kütahya, İA, c. VI, s. 1119.

16. Kütahya Şehri, s. 9.

Her ne kadar Kütahya'nın kesin olarak Türklerin eline geçiş tarihini Karacaviran Köyü'ndeki h. 667/1210 târihli ribat kitabesine dayanarak geriye götürmek mümkün ise de adı geçen yerin Kütahya'ya on saat mesafe ile ve şehrin güneydoğu tarafında bulunması burasının bir hudut karakolu olması ihtimalini daha kuvvetle göstermekte ve şehre yakın Yoncalı Hararı'ndaki 1233 târihli kitâbe Kütahya'nın fetih târihini de bu sıralara getirmekte dir (17) Bu târihten itibâren Kütahya'da Selçuklular devrine ait epeyce kitâbe bulunmaktadır (18)

XIII. yüzyılın ortalarında IV. Rükne'din Kılıç Arslan (19) zamanında Kütahya ve civârı Sahib-Ata Fahre'din Ali'nin uç beyliğine tayin edilen oğullarına iktâ olarak verilmiştir. (20)

XIII. yüzyılın ikinci yarısında Batı Anadolu'da görülen Germiyan Türkleri 1277'de meydana gelen Cınrı olayı sırasında Anadolu Selçukluları hizmetinde hareket etmişler ve belki de bu hizmetlerine karşı Kütahya ve civârı Germiyanlılar'a verilmiştir. (21) Bu hâdise sırasında Sahib-Ata oğulları erarinde görülen Germiyanlılar bundan sonra Batı Anadolu'da en kuvvetli beylik hâlinde gelmeye başlamıştır. Nitekim Sahib-Ata oğullarından sonra Batı Ucu'nun beylerbeyliğini Germiyanlılar yapmışlardır. (22)

Kütahya'nın 1285 târihlerinden itibâren Germiyanlılar, Moğollar ve Selçuklu Sultanı II. Mesud'a karşı mücâdele konusu olduğu görülmektedir (23) 1286-1291 yılları arasında meydana gelen olaylarda bazan Germiyanlılar'ın, bazan da Sultan Mesud'un kuvvetleri galip gelmişlerdir. (24)

1291 târihinden sonraki Selçuklu Germiyan rünâsetleri hakkında bu devir kaynaklarında bilgi bulunmamaktadır. H. 699/1299 târihli kitâbe bu zamanda her ikisi arasındaki rünâsetlerin iyi olduğunu ve Germiyanlıların Selçuklu hâkimiyetini tanıdıklarını göstermektedir. (25)

Merkezi Kütahya olan Germiyan Beyliği'nin hangi târihte bağımsız oldukları kesin olarak belli değil ise de artık hem XIV. yüzyılın başında bağımsız

---

17. Kütahya Şehri, s. 9-10 T. Gökbilgin, Kütahya, İA, c. VI, s. 1119-20.

18. Kütahya Şehri, s. 22.

19. O. Turan, Kılıç Arslan IV, İA, c. VI, s. 705.

20. Kerimüddin Mahmud Aksrayî, Müsâmeretü l-Ahbâr, nşr. O. Turan, Ankara 1944 (TTK), s. 74.

21. M.Ç. Varlık, Germiyan-oğulları Tarihi, Ankara 1974, s. 24.

22. Germiyan oğulları Tarihi, s. 24.

23. İ.H. Uzunçarşılı, Germiyan-oğulları, İA, c. IV, s. 767.

24. Germiyan-oğulları Tarihi, s. 31.

25. Germiyan-oğulları Tarihi, s. 31.

oldukları anlaşılmaktadır. Mustafa Âli bir eserinde bunu h. 700/1300 târihi olarak göstermektedir. (26)

Germiyan Beyliği'nin kurucusu Alişir oğlu Yakup Bey'dir. Yakup Bey zamanında (1300-1340), Germiyan beyliği Batı Anadolu beyliklerinin en kuvvetlisidir. Bu devirde kaynaklar Kütahya hakkında bilgi vermektedirler.

I. Yakup Bey zamanında Sultan Veled (27) Kütahya'yı ziyaret etmiştir. Kütahya'ya geldiği tarih belli değil ise de 1312 de vefât ettiğine göre, bu târihten önce buraya gelmiştir. Sultan Veled Farsça divanında "Kütahya gibi şehir olmaz, ne mutlu orada bir ay oturan kimseye; onun her köşesi bağ ve bahçedir, onun her tarafından bir pınar ve nehir akmaktadır; Onun duvar içine alınmış, muhafaza olunmuş, endamlı güzel bir kalesi vardır ki, onun gibisini dehirde hiç kimse görmemiştir." gibi cümlelerle anlatmaktadır.(28)

Kalkaşandî, eserinde Germiyan diye bahsettiği Kütahya'nın etrafı surlarla çevrili, içinde mescid, çarşı, hamamlar bulunduğunu, ortasında yüksek bir tepe üzerinde müstahkem kalesi, dışında akarsuları, bağ ve bahçeleri olduğunu kaydeder. (29)

El-Umerî, eserinde Kütahya diye zikrettiği Kütahya'nın muazzam bir kalesi, geniş mülhakâtı, her tarafı bol mahsul veren köyler ve mer'alarla dolu olduğunu belirtir (30)

Mesâlikü'l-ebşâr, I. Yakup Bey zamanında Bizanstan, her yıl 100.000 dinâr ve bazı kıymetli eşyaların hediye olarak geldiğini de kaydetmektedir. (31)

1314 yılında İlhanlı hükümdârı Olcaytu Han'ın veziri Emir Çoban, Anadolu'daki beyliklerini itaati altına almak istediğinde, Karaman oğlu'nun dışında (32) diğer beylerle beraber, Germiyan emiri de itâat'ini bildirmiştir. (33)

1340 târihlerinde (34) I. Yakup Bey'in ölümü üzerine yerine oğlu Mehmed Bey (1340-1361) geçmiştir. Mehmed Bey'den sonra da Süleyman Şah (1361-387) Germiyan beyi olmuşlardır. (34) Bunlar zamanında da Kütahya'nın mühim bir ticâret ve kültür merkezi olduğu görülmektedir.

26. Mustafa Âli, Fusulu'l-Hallu'l-Akd Usulu'l-Harc ve'l-Nakd, İst. Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar nu. 978 3, vr. 102 b. (...Germiyan nahiyeleri... istiklâl üzere hutbelerin ve sikkelerin okudup hâkim oldular).

27. T. Yazıcı, Sultan Veled, İA. c. XI, s. 28-32.

28. F. Nafiz Uzluk, Germiyan-oğlu II. Yakub Bey'in Vakfiyesi, VD, c. VIII, Ankara 1969, s. 74; Divan-ı Sultan Veled, nşr. F.N. Uzluk, Ankara 1941, s. 550.

29. Kalkaşandî, Subbhu'l-A'sa, c.V., s. 340.

30. Şihabüddin Umerî, Mesâlikü'l-ebşâr, s. 34 35.

31. Aynı eser, s. 35.

32. Ş. Tekindağ, Karamanlılar, İA, c. VI, s. 320.

33. Aksarayî, Müsâmererü'l ahbâr, s. 311.

34. Germiyan-oğulları Tarihi, s. 47, 53.

Mehmed Bey'in lakabının "çahşadan" olduğu Kütahya'da Germiyan sarayında yetişen Şeyh-oğlu Mustafa'nın Hurşid-nâme adlı eserinde kayıtlıdır. (35)

Şeyh-oğlu Mustafa eserini Germiyan beyi Süleyman Şah adına yazmaya başlamış, onun vefatı üzerine eserinde hiç değişiklik yapmadan, durumu açıkça belirtip, eserini Bayezid'e (Yıldırım) takdim etmiştir. (36) Şeyh-oğlu eserinde kendisini Süleyman Şah'ın musahibi, nişancısı ve defterdarı olarak takdim etmektedir. (37)

Süleyman Şah (Şah-çelebi) devrine ait Kütahya'da epeyce eser vardır.(38) Süleyman Şah zamanında Kütahya'da yetişen pek çok edip ve şâir, daha sonra Osmanlı sarayına intisab ederek, Osmanlı edebiyatının gelişmesinde mühim rol oynamışlardır.

Karaman-oğlu Alaeddin Bey ile Hamid oğlu İlyas Bey'in mücadeleleri sırasında, Süleyman Şah Karaman-oğlu'na karşı Hamid oğlunu tutarak onun işgâl edilen memleketlerini geri almıştır. (39) Bu suretle Karamanlılarla sınır komşusu olmama yolunu tutmuştur. Bu hadise Germiyanlılarla Karamanlılar'ın arasının açılmasına sebep olmuştur.

Bir taraftan Karamanlılar'dan, diğer taraftan durmadan genişleyen Osmanlılardan çekinen Süleyman Şah, beyliğinin muhafazası için imkânlar araştırmıştır. Neticede Osmanlılarla sıhriyet yolunu bulmuş ve kızı Devlet hatunu, I. Murâd'ın oğlu Bayezid'e 1381 târihinde gelin olarak vermiştir. (40)

---

35. Şeyh-oğlu Mustafa, Hurşid-nâme, Süleymaniye Hamidiye ktp. nu. 550 (mecmua içinde), vr. 4a.

36. Germiyan-oğulları Tarihi, s. 54.

37. Hurşid-nâme, vr. 4a.

39. Ş. Tekindağ, Karamanlılar, İA, c. VI, s. 322.

40. Germiyan-oğulları Tarihi, s. 56. Kütahya'nın kısa tarihçesi için bkz. İ. Ertem, Kütahya İli Hakkında Kısa Tarih ve Coğrafya Bilgileri, Kütahya 1936; M. Yeşil, Kütahya İlinin Kısa Tarihi, İstanbul 1937.

B- Osmanlı Hâkimiyetine Geçişi:

Kütahya'nın Osmanlı ülkesine katılması h. 783/1381 târihinde Germiyan-oğlu Süleyman Şah'ın (1361-1387) kızı Devlet Hatun'un I. Murad'ın oğlu Bayezid'e (Yıldırım) gelin gitmesi ile vuku bulmuştur. Germiyan-oğlu Süleyman Şah, Karaman oğlu Alaaddin Bey ile Hamid oğlu İlyas Bey'in mücâdeleleri sırasında, Karamanlılara karşı İlyas Bey'i tutmuş ve onun işgâl edilen memleketlerini almıştır. (1) Karamanlılarla sınır komşusu olmama yolunu tutan Germiyan-oğlu'nun bu tutumu, Alaeddin Bey ile aralarının açılmasına sebep olmuştur.

Bir taraftan Karamanlılar, diğer yandan durmadan genişleyen Osmanlılar'dan çekinen Süleyman Şah, beyliğinin devâmı için imkânlar aramıştır. Neticede Osmanlılarla sıhriyet kurmuştur.

Bu arada Karaman oğlu Alaeddin Bey Osmanlılarla sıhriyet kurmuş, I. Murad'ın kızı Nefise Sultan Karamanlılar'a gelin edilmiştir.(2) Bu meselenin Germiyanlılar'ı tedirgin ettiği anlaşılmaktadır. (3)

Karamanoğulları'nın Osmanlılar'la sıhriyet kurması karşısında, beyliğini tehlikede gören Süleyman Şah, Osmanlılar'la iyi münâsebetler tesisine çalışmıştır. Süleyman Şah, oğlu II. Yakub Bey'i yanına çağırıp memleketinin Karamanlılar'dan korunmasının güçlüğü dolayısıyla, Osmanlılar'la sıhri yakınlık kurmak istediğini, kızını I. Murad'ın oğlu Bayezid'e vermediği düşündüğünü belirtmiş ve vasiyette bulunmuştur. (4) Germiyanlıların durumu bu iken I. Murad Anadolu'daki durumunu kuvvetlendirmek ve yeni fetihlerde bulunmak için Süleyman Şah'ın kızını oğluna almak düşüncesinde idi.(5) Bunun üzerine I. Murad, Bursa kadısı Hoca Mahmud Efendi Kapı-kullarından Emîr-i alem Aksungur Ağa, Çavuşbaşı Demirhan, Yıldırım Beyazid'in dadısı ile Kadı Mahmud Efendi'nin ve Aksungur'un zevcelerinden meydana gelen bir heyet Kütahya'ya kızı istemek için gönderildi. (6)

1. Ş. Tekindağ, Karamanlılar, İA, c. VI, s. 322.

2. Ş. Tekindağ, Karamanlılar, İA, c. VI, s. 322.

3. Şikâri, Karaman-oğulları Tarihi, nşr. Mesut Koman, Konya 1946, s. 140.

4. Âşıkpaşa-zâde, Tevârih-i Âli Osman, yay. Âli, İst. 1332, s. 56.

5. Hammer, Devlet-i Osmaniye Tarihi, trc. Mehmet Atâ, İstanbul 1329, c. I, s. 224.

6. Feridun Bey, Münşeâtü's-Selâtin, İstanbul 1274, c. I, s. 89.

Buna karşılık, cevâbi bir mektupla Süleyman Şah da Cemaleddin İshak Fakih'i (7) bir heyetle I. Murad'a göndermiştir. (8) İshak Fakih bu heyetle giderken, götürdükleri hediyelerin arasında meşhur Germiyan atları, Denizli bezleri, altın ve gümüş gibi gâyet kıymetli eşyalar bulunuyordu. (9) Bu şekilde karşılıklı heyetlerin gidiş gelişinden sonra yapılan düğün merasimi kaynaklarda uzun uzun anlatılmaktadır. (10) Osmanoğulları Bursa'da düğün yapmışlar, aynı zamanda Kütahya'da da düğün yapılmıştır.

Süleyman Şah'ın kızının gelin gidişi sırasında Kütahya, Simav, Eğrigöz (Emet) ve Tavşanlı cihaz olarak Osmanlılar'a teslim edilmiştir. (11) İlk Osmanlı tarihçileri bu düğünün h. 783/1381 târihinde yapıldığını kaydederler. (12)

Mükrimin Halil Bey, Kütahya'nın Germiyan-oğulları'nın merkezi olması sebebi ile verilemeyeceği kanaatindedir. (13) Ancak gerek ilk Osmanlı tarihçilerinin yukarıda verilen kayıtları ve gerekse tapu-tahrir defterlerindeki Kütahya'ya pek yakın köylerin Süleyman Şah (Şah-Çelebi) zamanında Osmanlı Devleti'nin başında bulunan I. Murad'a hüdavendigâr lakabı zikr edilerek verildiği anla-

7. Halen Kütahya'da kendi adı ile anılan mahallede bir cami ve bir çeşmesi mevcuttur. Bir de medrese inşa ettirmiş ise de bugün mevcut değildir. İlk defa h. 765/m. 1364 tarihli bir vakfiyede ismi geçmekte ve ondan sonra bazı vakfiyelerde imzası bulunmaktadır. (Germiyan-oğulları Tarihi, s. 100).
8. "Cennet-mekan Sultan Murad Gazi hazretleri tarafından hakim-i Germiyan'a şehzâde Yıldırım Bayezid Han'ın nişanının irsâli ifâdesiyle yazılmış olan nâme-i hümâyün sureti ve cevabı (Feridun Bey, Münşeât, c. I, s. 89-90). Bu mektuplar târihi hâdiselerle ve kaynaklarla uygunluk göstermektedir.
9. Âşıkpaşa-zâde, s. 56.
10. Neşri, Kitab-ı Cihannümâ, nşr. F. R. Unat - M. Köymen, Ankara 1949 (TTK), c. I, s. 206-208; Âşıkpaşa-zâde, s. 58-59; Hoca Saadeddin Efendi, Tâcü't-tevârih, İstanbul 1279, c. I, s. 95-98.
11. Âşıkpaşa-zâde, s. 57; Hadidi, Târih-i Âl-i Osman, İst. Üniversite Ktp. Türkçe Yazmalar, nu. 1286, s. 46; Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, Tevârih-i Selatin-i Âl-i Osman, trc. İ. H. Konyalı, Osmanlı Tarihleri I, İstanbul 1949 (Türkiye Yayınevi) s. 346; Ruhi Çelebi, Tevârih-i Âl-i Osman, Oxford Bodleian Library, Ms Mars 313, vr. 27b. (Bunun Türkiyat Enstitüsü'nde fotokopisi vardır); Nechri, Gihannümâ, band, I, Text Cad. Menzel, nşr. Theodor Menzel-Tacshner, Leipzig 1951, s. 57.
12. "Ve düğünün ve Kütahiye'nün fethi tarihi hicretün yedi yüz seksen üçünde vakı olundu". (Âşıkpaşa-zâde, yay. Atsız, s. 131), Nişancı Mehmed Paşa, Tevârih-i Selatin-i Âl-i Osman, s. 21; Ruhi Çelebi, Tevârih-i Âl-i Osman, vr. 27b.; Neschri, Gihannümâ, band I, s. 57. İdrisi Bitlisi ise düğünün h. 780/m. 1378 de olduğunu yazmaktadır. Krş. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. I, s. 174.
13. M. Halil Yınanç, Bayezid I, İA, c. II, s. 174.

şı'maktadır. (14) Nitekim 1381 tarihinde Kütahya'nın Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun'un cihazi olarak Osmanlılar'a geçmesi üzerine buraya Bayezid (Yıldırım) sancak beyi olmuştur. (15) Bunun üzerine Süleyman Şah da Kula'ya çekilmiş ve orada bir müddet sonra vefat etmiştir. (16) Süleyman Şah'ın Afyonkarahisar'da vefat ettiğini ve türbesinin orada olduğunu yazanlar (17) var ise de doğru değildir. Türbesinin Kula'da olduğuna dair arşiv vesikaları mevcuttur.(18)

Yukarıda anlatılan konular 1381 yılında yapılan düğün dolayısıyla Kütahya'nın Osmanlılar'a verildiğini göstermektedir. Bazı Tarihi Takvimler'den de Kütahya'nın h. 783/m.1381 yılında alındığı anlaşılmaktadır. (19) Bu sâha ile uğraşanların kanaatları Kütahya'nın verildiğine dairdir. (20) Germiyanoglu Süleyman Şah Şeyhoğlu Mustafa'nın Hurşid-nâmesi'ndeki kayda göre h. 789/m. 1387 yılında vefat etmiştir.(21) Bunun üzerine yerine oğlu Yakub Çelebi de denilen II. Yakub Bey geçmiştir. (22)

Düğünden sonra Kütahya ve civârına vâli olarak tayin edilen Bayezid'in (Yıldırım) burada I. Kosova savaşına (1389) kadar kaldığı anlaşılmaktadır. (23) Sultan I. Murad bu savaşa hazırlanırken Anadolu'nun muhafazası için Sarı Timurtaş Paşa'yı Kütahya havalisine, Firuz Bey'i Ankara'ya, Timurtaş Subaşı'yı Sivrihisar ve Sakarya havalisine, Kutlu Bey'i Eğridir'e, Hoca Bey'i Akşehir'e tayin edip (24) Rumeli'ye geçmiştir ve oğullarından Kütahya havalisinin Sancak Beyi Bayezid ile Karasi (Balıkesir) Sancak Beyi Yakub'u da sefere çağırılmış (25) ve Anadolu Beylerinden istemiş olduğu kuvvetleri de yanında götürmüştür.

14. Germiyanogulları Tarihi, s. 61-63.

15. H. İnalçık, Bayezid I, EI, yeni edisyon c. I, s. 1117, Uzunçarşılı, Germiyanogulları, İA, c. IV, s. 768.

16. A. Tevhid, Kütahya'da Germiyan Beyliği, TOEM, yıl 1, s. 511.

17. F.N. Uzluk, Germiyanoglu II. Yakub Bey'in vakfiyesi, VD, c. VIII, s. 90.

18. Başbakanlık Arşivi (BA), İbnü'l-Emin Evkaf, nu. 6167; BA, Cevdet, Evkaf, nu. 2176; BA, İbnü'l-Emin, Evkaf, nu. 7719, BA, Tapu, nu. 438., s. 124. Bahis konusu olan türbe Gürhane olup, bugün halk arasında Körhane diye anılır.

19. O. Turan, Tarihi Takvimler, Ankara, 1954, s. 5.

20. Uzunçarşılı, Kütahya Şehri, s. 47; Aynı yazar, Germiyanogulları, İA, c. IV, s. 768; aynı yazar, Anadolu Beylikleri, s. 45; aynı yazar, Murad I, İA, s. VIII, s. 598. H. İnalçık, Bayezid I, EI, c. I, s. 1117; T. Gökbilgin, Kütahya, İA, c. VI, s. 1120.

21. Şeyh-oğlu Mustafa, Hurşidname, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nu. 550, vr. 48a.

22. Germiyanogulları Tarihi, s. 68.

23. Hoca Saadeddin Efendi, Tâcü't-Tevârih, c. I, s. 115; Neşri TTK, c. I, s. 240-246.

24. Neşri, TTK, c. I, s. 246.

25. Tâcü't-Tevârih, c. I, s. 115.

Bu savaş sırasında Osmanlı ordusuna, Saruhan, Menteşe, Aydın, Hamid-oğulları, Kastamonu, Teke, Karaman beylikleri kuvvet gönderdikleri gibi Germiyanolu II. Yakub Bey de asker göndermiştir.⁽²⁶⁾ Demek oluyor ki, 1381'de düğünden sonra Kütahya havâlisinin Sancak Beyi olan Bayezid, I. Kosova savaşına kadar bu vazifede kalmış ve 1389'da savaşa giderken yerine Timurtaş Paşa tayin edilmiştir.

Yapılan savaşta I. Murad Hüdavendigâr'ın şehid edilmesi üzerine meydana gelen saltanat değişikliği Anadolu Beyliklerinin gizli düşmanlıklarını ortaya çıkardı. Babası I. Murad'ın vefatı üzerine Osmanlı tahtına geçen Bayezid, ilk iş olarak kardeşi Şehzade Yakub'u katil ettirmişti. Beyliklerin durumlarını öğrenen I. Bayezid Rumeli'deki durumunu acele düzeltti. Karamanoğlu Alaeddin Bey, kayınpederi I. Murad'ın vefatını fırsat bilip şehzade Yakub'un katlini de bahane ederek, zâten toprakları Osmanlılar tarafından alınan Hamid, Germiyan beyleri ile Kadı Burhaneddin,⁽²⁷⁾ Saruhan ve Menteşe beylikleri Bayezid aleyhine bir ittifak yaptılar.⁽²⁸⁾ Böylece Osmanlıları Anadolu'da güç duruma düşürmek istediler.

I. Bayezid'in kayınpiraderi olan Germiyan Beyliği hükümdârı II. Yakub Bey kız kardeşinin çeyizi olarak, Osmanlılar'a verilen şehirlerden Kütahya'yı işgal ve diğer şehirleri de geri almakta idi.⁽²⁹⁾ Bu hâdise ile ilgili olarak Bezm u Rezm'deki kayıta Veled-i Şeh-çelebi-i Germiyanî denilen şahıs II. Yakub Bey'dir.⁽³⁰⁾

Bu arada Karaman-oğlu Beyşehir'i ni ele geçirmiştir. Bu durum karşısında Yıldırım Bayezid önce Rumeli'ni güven altına alarak Sırpırlarla anlaşmış ve Bizans'ta'ki taht kavgalarını kendi istediği gibi neticelendirdi⁽³¹⁾ Bundan sonra Saruhan, Aydın, Menteşe Beylikleri üzerine hücum edip, hepsinin topraklarını zaptetti.⁽³²⁾ Bu vaziyetten korkan II. Yakub Bey, Yıldırım Bayezid'i hediyelerle karşılamakta çıktı ise de, Bayezid, Yakub Bey'e güvenmeyerek Germiyan topraklarını⁽³³⁾ elinden aldı, onu ve subaşı Hisar Bey'i Trakya'da İpsala Kalesi'ne hapsedti.⁽³⁴⁾ Bu şekilde 1390/h. 792 târihinde bütün Germiyan ili Osmanlılar'a geçmiştir.⁽³⁵⁾

26. Neşri, TTK, c. I, s. 240,246,294; Tâzû't-Tevârih, c. I, s. 115; Feridun Bey, Münşeât, c. I, s. 112.

27. Y. Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, Ankara, 1970, s. 105.

28. Aziz bin Ardeşir Esterabadi, Bezm u Rezm, nşr. Kilisli Rifat, İstanbul 1926, s. 387; Neşri TTK, c. I, s. 310; Oruç bin Âdil, Tevârih-i Âl-i Osman, nşr. Babinger, Hannover 1925, s. 26; Lütü Paşa, Tevârih-i Âl-i Osman, nşr. Âli, İstanbul 1341, s. 44.

29. İ. H. Uzunçarlışı, Osmanlı Tarihi, c. I, s. 261.

30. Bezm u Rezm, s. 387

31. M.H. Yınanç, Bayezid I, İA, c. II, s. 369-370.

32. H. Akın, Aydınogulları Tarihi, Ankara, 1968, s. 59; P. Wittek, Menteşe Beyliği, trc. O.Ş. Gökyay, Ankara 1944, s. 78.

33. Ahmedî, Dâsıtân-ı Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osman, nşr. N. Sami Banarlı, İstanbul 1939, s. 82.

34. Aşıkpaşazâde, s. 5.

35. Uzunçarlışı, Osmanlı Tarihi, c. I, s. 263; Aydınogulları Tarihi, s. 60; Menteşe Beyliği, s. 80-82.

Demek oluyor ki 1381 yılında düğün dolayısıyla Osmanlılar'a geçen Kütahya ve civârından sonra 1390 yılında bütün Germiyan memleketleri Osmanlılar'a katılmıştır.

Germiyanoğlu II. Yakub Bey 1390 tarihinden itibaren bir müddet Trakya'da İspala Kalezi'nde hapis olarak kalmış, daha sonra bir yolunu bularak kaçmış ve 1399/h. 802 tarihinde Timur'un yanına gelmiştir. Yakub Bey kendisini Timur'a tanıtmış ve memleketini Osmanlılardan geri alması için ondan yardım istemiş, Timur da bu isteği kabul etmiştir.⁽³⁶⁾

Ankara Savaşı sırasında Timur'un yanında Aydınoğlu ve Menteşe oğlu'nun yanısıra diğer bazı Anadolu Beyleri de bulunmaktaydı. ⁽³⁷⁾ Savaştan önce Timur'un Bayezid'den istekleri arasında, kendisinin Anadolu beylerine taahhütte bulunduğu için, Anadolu Beylerinden aldığı toprakların geri verilmesi meselesi de vardı. ⁽³⁸⁾

1402'de yapılan Ankara meydan muharebesinde Bayezid, Timur'a esir düşmüştür. Savaş esnâsında kendi beylerini Timur'un yanında gören Aydın, Menteşe ve Germiyan askerleri Bayezid'in yanından karşı tarafa geçmişler ⁽³⁹⁾. Buna rağmen Bayezid harbe devam edip, kahramanca savaşmıştır. İşte bu sıra Yıldırım Bayezid'i Germiyan-oğlu II. Yakub Bey görüp tanıtmış ve onu esir ettirmiştir.⁽⁴⁰⁾

Timur Ankara Savaşını kazandıktan sonra, Anadolu Beylerine verdiği sözü tutmuş, Osmanlılar'a geçen memleketlerini kendilerine geri verdimiştir. Bu arada çeyiz olarak Osmanlılara verilen yerler de dahil olmak üzere bütün Germiyan memleketleri hemem savaştan sonra h. 805/1402 târihinde II. Yakub Bey'e verilmiş o da böylece bütün Germiyan topraklarına sâhib olmuştur. ⁽⁴¹⁾ Bu şekilde 1390'dan 1402 yılına kadar 12 yıllık bir aradan sonra Germiyanoğlu II. Yakub Bey tekrar beyliğinin başına geçmiştir.

Timur, Ankara savaşından sonra Kütahya'ya da uğramış ve burada bir müddet kalmıştır. ⁽⁴²⁾ Bu sırada Kütahya halkına hiç bir zarar vermemiş, sâdece kurtuluş parası (fidye-i necât) almakla yetinmiştir.

---

36. Germiyan-oğulları Tarihi, s. 71.

37. M. H. Yınanç, Bayezid I, İA, c. II, s. 380; Menteşe Beyliği, s. 87; Aydın-oğulları Tarihi, s. 64,

38. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. I, s. 307.

39. Neşri, TTK, c. I, s. 350; Menteşe Beyliği, s. 87; Aydınoğulları Tarihi, s. 64.

40. Neşri, TTK, c. I, s. 353; Âşıkpaşazâde, s. 5.

41. İdris-i Bitlisi, Heşt Behişt, Süleymaniye, Ayasofya Ktp. nu. 3451, vr. 274a.

42. Şerefeddin Ali Yezdi, Zafernâme, Calcutta, 1888, c. II, s. 449; Nizamüddin Şami, Zafernâme, Praha 1937, c. I, s. 261; Türkçe tercümesi, N. Lugal, Ankara 1949, s. 312; Timur hk. bilgi için bkz. Yaşar Yücel, Timur Tarihi Hakkında Araştırmalar I, Timur'un Türkiye ve Yakın-doğu ile ilişkilerine dair gözlemler (1394-1400), Belleten, nu. 158, Ankara 1976, s. 249-285; M. Kafalı, Timur, İA, c. XII/1, s. 366-346.

Ancak Kütahya'da bu civarın Osmanlılar tarafından I. Murad Kosova'ya giderken oğlu Şehzade I. Bayezid'i savaşa çağırması üzerine yerine 1389'da vali tayin edilen Sarı Timurltaş Paşa'nın hazinelerini (43) elinden almıştır.

Timur Kütahya'da bulunduğu sırada Bursa'dan esir alınarak yanına getirilen Seyyid Muhammed Buhari ile devrin meşhur âlimi Molla Fenari ve Şemseddin Cezeri'ye hürmet göstermiş ve iyi muamelelerde bulunmuştur. (44) Bu arada Karamanoğlu Alaaddin Bey'in oğulları Mehmed ve Ali Bey de Bursa'daki haptisten kurtarılmış, Mehmed Bey'e Timur, Karaman vilayetini tekrar iade etmiş, kardeşi Ali Bey de Mehmed Bey'e tâbi olarak Niğde'ye gönderilmiştir.

Daha sonra İzmir'e doğru yola çıkan Timur, burayı da almış, Anadolu Beyliklerine eski menâketlerini iade ettikten sonra Semerkand'a gitmiştir. Bu arada Yıldırım Bayezid Akşehir'de ölmüş, tahnit edilen cesedi oğlu Musa Çelebi'ye teslim edilmiştir. (45) Yıldırım Bayezid'in ölümünden sonra Osmanlı tahtında şehzadeler mücadelesi başlamıştır. Artık beyliğine sâhib olan Germiyanoglu II. Yakub Bey'in, şehzadeler mücadelesinin başında Osmanlılar'a karşı bir tavır aldığı anlaşılmaktadır. (46)

Germiyanoglu II. Yakub Bey, Aydınoglu Cüneyd Bey hâdisesinden sonra, Osmanlılar tarafını tutmuş ve Çelebi Mehmed'i desteklemeğe başlamıştır. Osmanlılarla, Germiyanlıların bu yakınlaşması Karamanoğullarını tedirgin etmiş ve iki beyliğin arasının açılmasına sebep olmuştur. Bunun üzerine h. 813/1410 târihinde iki beylik arasında savaş başlamıştır. (47) Ertesi yıl 814/1414 Karaman oğlu Mehmed Bey Kütahya üzerine yürümüş ve şehri Germiyanlılar elinden almıştır. Bu hâdise Germiyan-oglu II. Yakub Bey'in Türkçe olarak yaptırdığı meşhur taş vakfiyede açıkça anlatılmaktadır. (48) Zamanımıza kadar gelen bu kitâbeden târihi,

43. Hammer, trc. Mehmet Ata, c. II, s. 79.

44. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. I, s. 315.

45. Münecimbaşı, Sahâifü'l-Ahbâr, c. III, s. 316; Yıldırım Bayezid'in ölümü meselesi ile ilgili olarak bkz. F. Köprülü, Demirkafes Rivâyeti, Belleten, sayı 2, Ankara 1937, s. 591-603; M. H. Yinanç, Bayezid I, İA, c. II, s. 388; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. I, s. 320-321.

46. Germiyanogulları Tarihi, s. 73.

47. Aynı, İkdü'l-Cüm'ân, Türkçe tercüme, Topkapı Sarayı, III. Ahmed Ktp. nu. 2911/19, s. 217; Makrizi bu hadisenin aynı da zikretmektedir. (Kitâbü's-Sülûk, Süleymaniye, Ayasofya Ktp. nu. 3372/4, vr. 27b).

48. Halen Kütahya'da kütüphane olarak kullanılan, II. Yakub Bey'e aid İmaret Mescidin girişinin sol tarafına getirilerek yerleştirilmiştir. Bu kitabenin ilk neşrini 19 satırını okuyarak Necib Âsım Bey Fransızca tercümesi ile birlikte yayınlamıştır. (Balhasanoğlu, Un Inscription Turque à Kütahja, Keleti Szemle, c. VI, Budapest 1905, s. 351-359). Daha sonra Halil Ethem Bey, bazı kelimelerin okunmaması ile beraber kitabenin otuz satırını mükemmel bir şekilde neşretmiştir (Âl-i Germiyan Kitâbeleri TOEM, yıl 1, İstanbul 1329-1911, s. 116-120). Uzunçarşılı da 1932 yılında yayınladığı kitabında bu vakfiyeyi otuz satır olarak tekrar neşretmiştir (Kütahya Şehri, s. 79-82). Biz bu mühim türkçe kitabenin bir suretini Kütahya Sicilleri arasında bulduk (Kütahya Müzesi, Kadı Sicilleri, nu. 60, sıra nu. 93, s. 45 vd); son olarak Tuncer Gülensoy, II. Yakub Bey'in taş vakfiyesinin dil ve imlâ özellikleri ile târihi açıdan değerlendirilmesi, VIII. Türk Tarih Kongresi, c. II, s. 613 vd., Ankara 1981.

iktisadî, sosyal hâdiseler hakkında bilgi edinebildiğimiz gibi, Türk Dili Tarihi bakımından da mühim özellikleri bulunmaktadır.

Adı geçen Taş vakfiyenin (49) ikinci satırında "Yakub Bey bin Süleyman Şah hullide mülkehû ilâ-gâyeti'z-zamîn binâ itdi bu imâreti âhireti için peygamber hicretinün 814 inde tamâm oldu" üçüncü satırında "kapusu açıldı, işlendi biş ay işlendükden sonra Karamanoğlu sebebi ile iki buçuk yıl muattal kaldı, andan sonra Tanrı", dördüncü satırında "Hüdavendigâr'un devletin arttursın geldi, Karaman oğlını sürdi bu yerleri her girü aldı, bana virdi..." Bu satırlardan açıkça anlaşılacağı gibi, h. 814/1411 yılında Karaman oğlu Germiyan ilini zaptetmiş ve II. Yakub Bey iki buçuk yıl memleketinin idâresini elinden kaçırmıştır. İki buçuk yıl sonra da, yani h. 817/1414'de kitâbede Hüdavendigâr diye zikir edilen Çelebi Mehmed sayesinde memleketinin idâresine sahib olmuştur.

Çelebi Mehmed Rumeli'de Musa Çelebi ile uğraşırken (50) Karamanoğlu Nasirüddin Mehmed Bey de Bursa'ya kadar ilerlemiş ve şehri kuşatmıştır. (51) Otuz bir gün kadar devâm eden bu kuşatmadan (52) sonra Bursa'yı ateşe veren Karamanoğlu Nasirüddin Mehmed Bey'in bu tutumu Çelebi Mehmed'i pek etkilemiştir. Rumeli'de kardeşi Musa Çelebi meselesini halledip devlet idâresini eline alan Çelebi Mehmed, hemen Anadolu'ya geçmiştir. (53)

Musa Çelebi'nin ölümü ve na'sının Bursa'ya getirilmesi üzerine Karaman oğlu da muhasarayı terk edip alelacele geri çekilmiştir. (54) Bu geri çekiliş esnâsında Germiyanogullarından aldıkları yerleri de terk etmesi üzerine II. Yakub Bey tekrar memleketine sâhib olmuştur. (55) İşte Taş Vakfiye'de ifâdesini bulan Hüdavendigâr; yani Çelebi Mehmed sayesinde h. 817/1414 târihinde Germiyan oğlu II. Yakub Bey Beyliğinin başına geçmiştir.

Bundan sonra Çelebi Mehmed Karaman oğlu üzerine yürürken yanında İsfendiyar Bey'in oğlu Kasım Bey komutasında Candaroğlu kuvvetleri de bulunmaktadı idi. (56) Bu harekât sırasında Germiyan oğlu Yakub Bey de ordunun erzak ve levâzimatını tedârik ile görevlendirilmiş olup, burada büyük başarı sağladığı kaydedilir. (57)

49. Germiyan-oğulları Tarihi, s. 147.

50. Bu mücâdele ili ilgili olarak bkz. Ş. Tekindağ, Musa Çelebi, İA, c. VIII, s. 661-666.

51. Ş. Tekindağ, Karamanlılar, İA, c. VI, s. 324; Uzunçarşılı, Hacı İvaz Paşa'ya dair, TD, sayı 14, İstanbul 1959, s. 27.

52. Bu muhasara sırasında Bursa'yı Hacı İvaz Paşa müdafaa ediyordu. Bu müdafaa hakkında bkz. Uzunçarşılı, Hacı İvaz Paşa'ya Dair, TD, sayı 14, s. 26 vd.

53. Uzunçarşılı, Mehmed I, İA, c. VII, s. 501.

54. Ş. Tekindağ, Musa Çelebi, İA, c. VIII, s. 665.

55. Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 49.

56. Uzunçarşılı, Mehmed I, İA, c. VII, s. 501.

57. Tâcü't-Tevârih, c. I, s. 277-278.

Çelebi Mehmed'in h. 824/1421 yılına kadar olan zamanı içinde Germiyan Beyliği sükûnet içinde bir devir geçirmiştir. II. Murad zamanında ise Osmanlı-Germiyan münasebetleri yeni bir safhaya girmiştir.

II. Murad Osmanlı tahtına geçtiğinde, Çelebi Mehmed'in oğlu; yani kendi kardeşi olan Küçük Mustafa Çelebi, Hamid İli'nde sancak beyi idi. Küçük Mustafa Çelebi'nin bu sancak beyliği zamanında Karaman-oğulları Hamid topraklarını ele geçirmişti. (58) Bu sırada Germiyan-oğlu II. Yakub Bey, memleketini teminât altına almak için şehzade Küçük Mustafa Çelebi'yi II. Murad'a karşı destekliyordu. II. Yakub Bey ile Karamanoğlu, Mustafa Çelebi'yi teşvik ederek harekete geçirdiler. (59)

Bunun üzerine II. Yakub Bey, asker bakımından yardımda bulunmuş, Karaman oğlu da Turgutlu aşireti türkmenleri ile, Osmanlı tarihinin bu kritik devresinde cereyan eden taht mücadelesinde Küçük Mustafa Çelebi'yi (60) desteklemişlerdir. Bu sırada Mustafa Çelebi, İstanbul'a gitmiş ve Bizans İmparatoru Manuel'in çocukları ile buluşmuş, İmparator'un hastalığı üzerine kendisi ile görüşmeden aynı gün Bursa'ya dönmüştür. (61)

Küçük Mustafa Çelebi Bursa önlerine gelince, halk kendisine sevgi gösterilerinde bulunmuş ise de, onu içeri almadılar. Bunun üzerine o da İznik'e yürüyüp kaleyi kuşatmıştır. Bu sırada İstanbul muhasarası ile meşgul olan II. Murad, İznik muhafızına ve Taceddin oğlu Şarabdar İlyas'a haber gönderip, şehzadenin ele geçirilmesinin teminini istemiştir. (62)

Bu esnâda İznik teslim olmuş ve Küçük Mustafa Çelebi de şehre girip hükümdarlığını ilan etmiştir. Mustafa Çelebi ile İznik'e geldiği anlaşılan Karamanoğulları idâresindeki Turgut oğlu aşireti ile Germiyan oğulları askerleri geri dönerlerken, Mustafa Çelebi de bunlarla geri dönmek istemiş ise de, II. Murad'dan emir alan Şarabdar İlyas, şehzadenin şehirde kalmasını temin etmiştir. (63)

Daha sonra Anadolu'ya hareket eden II. Murad, süratle İznik'e gelip, şehri ele geçirmiş ve kardeşi Küçük Mustafa Çelebi'yi de öldürmüştür. (64)

Küçük Mustafa Çelebi'nin öldürülmesi üzerine artık Osmanlı sultanı II. Murad ile iyi geçinmekten başka çâre kalmadığını ve beyliğinin bu şekilde devam edebileceğini anlayan Germiyan oğlu II. Yakub Bey onunla dost olma yollarını

58. H. İnalçık, Murad II, İA, c. VIII, s. 599.

59. Ş. Tekindağ, 2. Mustafa Çelebi, İA, c. VIII, s. 689.

60. Germiyanogulları Tarihi, s. 77, not 28.

61. Ş. Tekindağ, 2. Mustafa Çelebi, İA, c. VIII, s. 689.

62. Ş. Tekindağ, 2. Mustafa Çelebi, İA, c. VIII, s. 689.

63. Ş. Tekindağ, 2. Mustafa Çelebi, İA, c. VIII, s. 689.

64. H. İnalçık, Murad II, İA, c. VIII, s. 601.

aramıştır. Böylece her iki hükümet arasında zaman zaman meydana gelen mücâdeleler bir kenara bırakılarak unutulmuş ve iyi münâsebetler devri başlamıştır.

II. Murad'ın 1424'de İsfendiyar oğlu İbrahim Bey'in kızını almak için yapılan düğün sırasında, gelini almağa gidenlerin arasında kadınlardan vezir-i azam Çandarlı Halil Paşanın hanımı Daya Hatun ile Yakub Bey'in hanımı Paşa Kerime Hatun da bulunmakta idi. Kaynaklardaki bilgilere göre, (65) II. Murad'ın Yakub Bey'in hanımına Şah Ana demesi iki beylik arasındaki iyi münâsebetlerin bir delili sayılabilir. Aslında bu sırada Aydın ve Mentеше Beylikleri tamamen Osmanlılar'a bağlandığı halde, II. Murad, Germiyanoğlu II. Yakub Bey'e dokunmamıştır. Çünkü artık Germiyan Beyliği bir bakıma Osmanlı himâyesi altında bulunmaktadır.

Germiyan oğlu II. Yakub Bey'in erkek evlâdı yoktu, memleketini vefâtından sonra kız kardeşinin çocuklarına da bırakmak istemiyordu, bunun için beyliğini Osmanlılar'a vasiyet etti. (66)

Bu şekilde artık yaşlandığını gören II. Yakub Bey Edirne'ye giderek memleketini ölümünden sonra II. Murad'a vasiyet etmiştir. II. Yakub Bey'in Edirne'ye gelişi h. 832/1428 olarak gösterilmektedir. (67)

Yakub Bey'in Kütahya'dan Edirne'ye gitmek üzere yola çıktığı haberi II. Murad'a gelince, O da gerekli izzet ve ikramın gösterilmesini emr etti. Yakub Bey önce Bursa'ya geldi, kendisine fevkalade hürmet gösterildi. Osman ve Orhan Bey'in mezarlarını ziyaret etti, âlimlere ve fakirlere sadaka dağıtıp Edirne'nin yolunu tuttu. Sultan II. Murad beylerini ve paşalarını karşılamağa gönderdi. Böylece II. Yakub Bey Edirne'ye vâsıl oldu. (68)

Yakub Bey'i Edirne'de çok iyi ağırladılar, emrine şâir ve sohbetçiler verdiler. Vaktiyle Germiyan sarâyında bulunmuş, sonradan Osmanlı hizmetine girmiş olan, tabib, âlim ve şâir Şeyhî Sinân'ı kendisine kılavuz olarak verdiler. Yakub Bey bu

---

65. Âşıkpaşa-zâde, s. 106; Tâcü't-Tevârih, c. I, s. 320; Münecimbaşı, c. III, s. 342; Hayrullah Efendi, Yakub Beyin hanımının adını "Paşa Kerime Hanım" diye kaydederler. (c. VII, s. 54).

66. Meger kim pâdişâh-ı Germiyan'un
Ki Yakub Beg dinür adına anun
Görür kim oğlu yok kala yerine
Bu geldi fikrederken hâtırına

Gele Sultân Murâd'un hizmetine
Duâ ide devâm-ı devletine
İde mülkini şaha vasiyyet
Penâh ide âsitanın bula izzet

(Hadidi, İst. Üniv. Ktp. Türkçe yazmalar, nu. 1268, s. 92).

67. Âşıkpaşazâde, s. 117.

68. Âşıkpaşazâde, s. 117.

durumlara pek memnun kaldı. Edirne'de bir müddet vakit geçirdikten sonra memleketini ölümünden sonra II. Murad'a vasiyet edip, yine mükellef bir merâsimle memleketine uğurlandı. (69)

Memleketine geldikten bir müddet sonra hemen hastalanan Yakub Bey, Germiyan ilini II. Murad'a vermek için, yaptığı şifâhî konuşmayı bir vasiyet-nâme göndererek teyid etti. (70) Yakub Bey memleketine döndükten bir yıl sonra 1429 târihinde vefat etmiş ve yaptırmış olduğu imâret mescidinin içine, mihrâbın arkasında defn edilmiştir. Yanında hanımı Paşara Kerime Hatunun sandukası ile birlikte hâlen orada medfûn bulunmaktadır. (71)

II. Yakub Bey'in vefâtı ile 1429 târihinde Germiyan Beyliği'nin bütün toprakları Osmanlılar'a geçmiştir. Ancak, yukarıda da işâret edildiği gibi bu târihten çok daha önce Germiyan Beyliği'nin müstakil fakat Osmanlı himâyesinde olduğu görülmektedir.

Germiyan oğlu II. Yakub Bey'in diktirdiği h. 814/1411 târihli Taş Vakfiye'de açıkça yazıldığı gibi, imâret 5 ay işledikten sonra Kütahya'yı Karamanoğlu istilâ etmiştir. Bu târihten iki buçuk yıl sonra yâni h. 817/1414 de, Osmanlı Sultanı Çelebi Mehmed, Germiyan ilini Karaman oğlu istilâsından kurtarıp II. Yakub Bey'e iâde etmiştir. (72)

Bu târihi, yâni h. 817/1414'ü, Germiyan oğulları'nın müstakil, fakat Osmanlı himâyesine girdiği târih olarak kabul etmek gerekir. Çünkü Taş Vakfiye'nin birçok satırlarında Çelebi Mehmed'in nişân verdiği kaydedilmektedir. (73) Mesele Taş Vakfiye satır 3, "Kapası açıldı, işlendi, biş ay işlendükden sonra Karaman-oğlu sebebi ile iki buçuk yıl muattal kaldı andan sonra Tengri" satır 5, "Hüdâvendigârın devletini artursun geldi Karaman-oğlu'nı sürdü, bu yerleri girü aldı bana virâdi anun devletinde, anun sadakasıyla", satır 7, "İçerden ve dışardan neki ana ta'allukı var-ısa ve Bâyezid Han oğlu Sultân Mehmed Hüdâvendigâr bunları kabul dutup nişân virâdi ." satır 13, "ve Sanduklu'dağı bağçeyi ve Çat'dağı bağı ve Şeyhlu'dağı Canbaz bağını ve Kütahya'daki Karaağaç köyi bunlar dedem Umur Beğün mülkidür vârislerine halal itdürüp ben bunları vakf itdürü bunları", satır 14, "dahı sultân Mehmed kabul dutup nişân virâdi ", satır 17, "bunların kamusun Sultân Mehmed Hüdâvendigâr kabul dutup nişân virâdi ." (74)

69. Aşıkpaşazâde, s. 117.

70. Tâcü't-Tevârih, c. I, s. 341.

71. Bugün Vahit Paşa Kütüphânesi diye anılan bu mescidi II. Yakub Bey yaptırmıştır, mezarlarında kitâbe yok ise de Kütahya'da defn edilmiş olduklarına dâir Kadı Sicilinde kayıt mevcuttur (Germiyan-oğulları Târîhi, s. 79).

72. Germiyan-oğulları Târîhi, s. 147.

73. Germiyan-Oğulları Tarihi, s. 147-148.

74. Germiyan-Oğulları Tarihi, s. 147-148.

Bu cümlelerden II. Yakub Bey'in imâretine vakıf ettiği, Taş Vakfiye'de adı geçen yerlerin Osmanlı Sultanı Çelebi Mehmed tarafından kabul edilip nişan verdiği anlaşılmaktadır. Nişân verme işi imârete vakıf geliri olarak tahsis edilmiş yerlerin hükûken Çelebi Mehmed'e âid olduğunu gösterir.

Bu arada II. Yakub Bey gerek Çelebi Mehmed devrinde ve gerekse II. Murad'ın ilk zamanlarında duruma göre Osmanlılar'a karşı zaman zaman Karaman oğullarıyla iş birliği yapmıştır. II. Murat zamanında, önce Küçük Mustafa Çelebi tarafını tutan Yakub Bey, onun öldürülmesinden sonra artık II. Murat ile Germiyan oğlu II. Yakub Bey arasında iyi münâsebetler devri başlamıştır.

Himâye keyfiyetini destekleyen başka belgeler de mevcuttur. II. Yakub Bey'e ait Zilka'de 825/Ekim 1422 târihli bir vakfiyenin aslı ele geçirilmiştir (75) Vakfiyenin baş kısmında Yakub kelimesi büyük olarak yazılmıştır. Bu Yakub kelimesinin hemen sağ tarafında bir tuğra vardır. Bu tuğra II. Murad'ın olup, "Murad bin Mehmed el-Muzaffer" yazılıdır.

Bunun yanında, İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne Kütahya'dan gelmiş, sikkeler kısmında bir dolapta muhafaza edilen, mühim bir sikke vardır. (76) Bu sikkenin başka bir tipi de mevcuttur. (77) Sikke Osmanlılar'la Germiyanlılar'a ait müşterek bir paradır. Sikkenin ön yüzünde Murad ibni Mehmed, arka yüzünde Yakub ibni Süleyman yazılıdır. Basıldığı yer (darb) ve târihi yoktur. Sikkenin Germiyanoğlu II. Yakub Bey ile II. Murad'a aid olduğu görülmektedir.

Bunun yanında II. Murad'a ait Germiyan'da (Kütahya) basılmış h. 825 târihli iki tip sikke de neşr edilmiştir. Bunlardan birinin ön yüzünde Murad bin Mehmed Han, arka yüzünde Germiyan 825 yazılıdır. (78) Diğer tipinin ön yüzünde Murad bin Mehmed Han duribe Germiyan, arka yüzünde hallede mülkehû 825 yazılıdır. (79)

Yukarıda anlatılan gerek Çelebi Mehmed'in kabul edip nişân verme işi, gerekse vakfiye ve sikkeler Germiyanlılar'ın Osmanlı himâyesinde olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu bakımdan Osmanlı târihlerinin belirtmediği himâye (tabiiyet) keyfiyeti bu vakfiyeler ve sikkelerin muhteviyâtı ile ortaya çıkmış bulunmaktadır. Osmanlı tarihlerinin yazdığı, II. Yakub Bey'in 1428'de Edirne'ye giderek beyliğini II. Murad'a vasiyet etmesi ve bir yıl sonra da hastalanarak yazılı vasiyet göndermesi üzerine, 1429'da II. Yakub Bey'in vefâtı ile Beyliğin Osmanlı hâkimiyetine geçmesidir. Böylece bütün Germiyan toprakları kesin olarak Osmanlı ülkesine katılmıştır.

75. Feridun Nafiz Uzluk, Germiyan-oğlu Yakub II. Bey'in vakfiyesi, VD, c. VIII, s. 88.

76. Bu sikkeyi göstermek ve okumak lutfunda bulunan İbrahim ve Cevriye Artuk'a teşekkürü bir borç bilirim.

77. Ş. Erel, Nadir birkaç sikke, sayı 3, İstanbul 1970, s. 540. nu. 64.

78. Ş. Erel, Nadir birkaç Sikke, sayı 2, İstanbul 1967, s. 10, nu. 23.

79. Nuri Pere, Osmanlılar'da madeni paralar, İstanbul 1968, s. 84. nu. 54.

C - Osmanlı Teşkilâtındaki Yeri

1429 târihinde bütün Germiyan ilinin Osmanlılar'a geçmesi üzerine, Umur Bey-oğlu Osman Çelebi (1) merkezi Kütahya olan bu havâlinin sancak beyliğine gönderilmiştir. Bundan birkaç yıl sonra 1432'de Şam'dan Bursa'ya gelen ve Kütahya'dan da geçen Bertrandon de la Broquiere (2) burada II. Murad'ın büyük şehzâdesi Alaaddin Ali Bey'i sancak beyi olarak görmüştür. (3) Alaaddin Ali Bey'in Kütahya'da ne kadar kaldığı kesin olarak belli değildir. Ancak kardeşi Amasya vâlisi şehzâde Ahmed'in zilhicce 841/Mayıs-Haziran 1438 senesinde vefat etmesi üzerine onun yerine Amasya'ya gitmesi kuvvetle muhtemeldir.(4)

Hüseyin Hüsameddin, şehzâde Ahmed'in vefâtından sonra boş bulunan Amasya valiliğine şehzâde Mehmed Çelebi'nin (Fatih), Alaaddin'in de Manisa'ya gönderildiklerini yazmakta ise de (5) H. İnalçık şehzâde Mehmed Çelebi'nin Amasya'ya gönderildiğini şüphe ile karşılar.(6)

T. Gökbilgin şehzâde Alaaddin'in, kardeşi Amasya vâlisi şehzâde Ahmed'in ölümü üzerine, Manisa'ya gönderildiğini yazar. (7) Manisa Tarihi üzerinde çeşitli tetkikleri olan M. Çağatay Uluçay, Manisa'da sancak beyliği yapan şehzâdeler arasında Alaaddin Ali Bey'in ismini zikr etmez.(8) Netice olarak şehzâde Ahmed'in 1438'de ölümü üzerine meydana gelen değişiklikte şehzâde Alaaddin'in Kütahya sancak beyliğinden başka yere gönderildiği, büyük bir ihtimalle Amasya'ya gittiği anlaşılmaktadır.

1. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. I, s. 406; Gökbilgin, Kütahya, İA, c. VI, s. 1121; Kara Timurtaş Paşa'nın torunu olan bu şahıs Varna savaşında, 10 Kasım 1444, Anadolu Beylerbeyisi Karaca Paşa ile birlikte şehid olmuştur (Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. I, s. 438).
2. Le Voyage d'Outremer, nşr. Ch. Schefer, Paris, 1892, s. 58-137. Hakkında bilgi için bkz. S. Eyice, Bertrandon de La Broquiere ve Seyahatnâmesi (1432-1433), İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, c. VI, cüz 1-2, İstanbul 1975, s. 85-110.
3. T. Gikbilgin, Kütahya, İA, c. VI, s. 1121.
4. Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, İstanbul 1927, c. III, s. 207-208.
5. Amasya, Tarihi, c. III, s. 208.
6. H. İnalçık, Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I, Ankara 1954, s. 56 no: 2; Aynı yazar, Mehmed II, İA, c. VII, s. 507.
7. Gökbilgin, Kütahya, İA, c. VI, s. 1121.
8. M.Ç. Uluçay, Manisa'daki Saray-ı Âmire ve Şehzâdeler Türbeleri, İstanbul 1941, s. 5.

Rumeli Beylerbeyiliği'nden (1362) sonra h. 795/1393 târihinde de Anadolu Beylerbeyiliği kurulmuştur. Anadolu Beylerbeyiliği'nin merkezi önceleri Ankara idi, sonradan Kütahya olmuştur. I. Beyazıt 1393 târihinde, Kara Timurtaş'ı Ankara'ya Anadolu Beylerbeyi olarak tayin etmiştir. (9) 1451 târihinde Anadolu Beylerbeyiliği'nin merkezi Ankara'dan Kütahya'ya nakl edilmiştir.

Varna muharebesinde, 10 Kasım 1444, şehit düşen Anadolu Beylerbeyisi Karaca Bey'in yerine tayin edilen Ozgur oğlu İsa Bey'in tayin beratı Sultan II. Mehmed adınadır. (10) Ancak buradaki 7 Receb 855 târihi yanlış olmalıdır. Çünkü Fâtih Mehmed, Muharrem 855 târihinde tahta geçti ve iki ay geçmeden Ozgur oğlu İsa Bey'i azl ederek yerine İshak Paşa'yı Anadolu Beylerbeyi yaptı. (11) II. Mehmed, 16 Muharrem 855/18 Şubat 1451 te babasının ölümünden 15 gün sonra ikinci defa tahta çıktığı zaman şöyle bir hâdisce cereyân etmiştir. Bu hususta Ducas'ın verdiği bilgiye göre: Mehmed tahta oturduğu zaman bütün vâliler ve babasının vezirleri Halil Paşa ve İshak Paşa karşı tarafta ve uzakta duruyorlardı. Kendi vezirleri Hadım, Şahin ve İbrahim adet vechile Padişah'ın yanında yer almışlardı. Oradan Sultan Mehmet kendi veziri Şahin'e sordu: Babamın vezirleri neden uzakta duruyorlar, onları çağır ve Halil'e eski yerini almasını söyle, İshak da Anadolu beyleri ve âyanı ile Bursa'ya giderek babamın naşını gömsün, Anadolu vilâyetinin idâresine de nezâret etsin...' (12)

Kütahya'nın Anadolu vilâyetinin merkezi oluşu İshak Paşa'nın beylerbeyiliği zamanındadır. Bu şekilde II. Mehmed, Ozgur oğlu İsa Bey'i azl ederek yerine İshak Paşa'yı Anadolu Beylerbeyi yaptı (13) II. Mehmed, h. 855/1451 baharında Karaman oğlu üzerine sefere çıktığı zaman İshak Paşa beylerbeyi idi. (14)

II. Mehmed Karaman seferini bitirdikten sonra Anadolu Beylerbeyi İshak Paşa'yı Mentеше üzerine gönderdi. Mentеше oğlu İlyas Bey'i yendikten sonra Kütahya'ya geldi. (15) İşte Kütahya'nın Anadolu Beylerbeyiliği'nin merkezi oluşu bu zamandır. Hoca Saadeddin de hâdiseyi şöyle anlatır: İshak Paşa Karaman ve Mentеше vakalarından sonra ferman-ı sultânî mücibi üzre varup Kütahya'da sâkin oldu. O demde Anadolu Beylerbeyisi Enguriyede (Ankara) ârâm iderdi, İshak Paşa'dan sonra olan Beylerbeyileri ilâ yevminâ hâzâ Kütahya'da ârâm

9. Neshri, Gihannümâ, I, nşr. Fr. Taeshner, Leipzig 1951, s. 86; H. İnalçık, The Ottoman Empire, The Classical age 1300-1600, London 1973, s. 104-106.

10. Feridun Bey, Münşeâtü's-Selâtin, c. I, s. 269,

11. H. İnalçık, Fatih Devri I, s. 77, not 37.

12. Ducas, s. 227 krş. İnalçık, Fatih Devri, I, s. 111.

13. Neshri, Gihannümâ, I, s. 179; İbn Kemal, Tevârih-i Âli-i Osman VII. defter nşr. Ş. Turan Ankara 1954, faksimile, s. 19; Müneccimbaşı, c. III, s. 366.

14. Tursun Bey, Tarih-i Ebu'l-Feth, nşr. M. Arif, TOEM ilâvesi, İstanbul 1914-1916, c. V-VI, s. 35.

15. Âli, Kühnü'l-Ahbâr, İstanbul 1277, c. III, s. 250.

ide gelmişlerdür (16) Demek oluyor ki, II. Mehmed'in tahta geçtiği 1451 yılı baharında Karaman ve Menteşe gâilelerinden sonra, 1393 senesinden beri merkezi Ankara olan Anadolu vilâyetinin merkezi Kütahya oluyor.

1451'den itibaren böyle rbeylik teşkilâtının devâmı müddetince, Kütahya Anadolu eyâletinin merkezi olarak kalmıştır. Yalnız Kanunî Sultan Süleyman'ın şehzâdeleri Beyazid ve Selimin Kütahya'yı idâre ettikleri 1550-1558 ve 1562-1566 seneleri arasında Anadolu Beylerbeyliği'nin merkezi Ankara olmuştur. (17) 1566'dan itibaren 1833 senesine kadar Kütahya Anadolu Beylerbeyliği'nin merkezi olarak bulunmuştur. (18) Bir aralık 1825 senesinde çok küçülmüş merkez Kütahya olmak üzere Afyon Karahisar, Sultan-önü (Eskişehir) ve Ankara'dan ibâret kalmış, hattâ kısa bir süre Afyonkarahisar da hâriç bırakılmıştır. (19) Bu sırada merkezi Kütahya olan daha önce, Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlı bulunan Kocaeli, Hüdâvendigâr, Karasi, Menteşe sancakları serasker Hüseyin Paşa'ya; Bolu, Viranşehir, Kastamonu, Çangırı sancakları Rauf Paşa'ya; Hamid, İzmir, Aydın, Saruhan, Teke, Muğla Hüseyin Paşa'ya verilmiştir. (20)

1853 senesinde (21) (1839'da feriklik makamı) Kütahya'da olmak üzere Tayyar Paşa'ya verilerek Eskişehir, Afyonkarahisar birleştirildi ve diğer sancaklar miralaylar tarafından idâre edildi(22) 1841'de Kocaeli, Bolu, Eskişehir, Karasi, Karahisar-ı Sahib sancaklarıyla beraber Hüdâvendigâr vilâyeti teşkil edilmiş ve merkezi Kütahya olmuştur. (23) 1864'de Hüdâvendigâr vilâyetinin merkezi Bursa'ya nakl edilmiş ve Hüdâvendigâr livası, Karesi, Kocaeli, Karahisar, Kütahya'dan meydana gelmiştir (24) Böylece durum Kütahya'nın müstakil sancak hâline getirildiği 1915 yılına kadar devâm etmiştir. (25)

XIX. yüzyılın başlarında Kütahya sancağı merkez kazası ile Eskişehir, Uşak, Simav ve Gediz kazalarından meydana geliyordu. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce özel bir ehemmiyet kazanan Eskişehir müstakil mutasarrıflık hâline gelmişti. 1953'te Uşak ayrı bir vilâyet olmuştur (26)

-
16. Tâcü't-Tevârih, Tabhane-i Âmire 1279, c. I, s. 416; Bu mealde bir kayıt Münecimbaşı'da da vardır (Sahâyifü'l-Ahbâr, c. III, s. 366.
  17. BA, KK, Rûûs nu. 209; Ş. Turan Kanunî'nin oğlu Şehzâde Bayezid Vak'ası, s. 51; Selâniki, Târih-i Selâniki, Freiburg 1970, s. 54.
  18. Mısırlılar'ın Kütahya'yı işgal etmeleri üzerine eyâlet teşkilâtı son bulmuş ve muhasıla idâre edilmek üzere Kütahya muktaat hazinesine bağlanmıştır. Mısırlıların çekilmesi üzerine mukataata bağlı Kütahya'ya 12 Muharrem 1249/1833 muhassıllıkla Halil Kâmilî ağa tayin edilmiştir (Kütahya Şehri s. 103).
  19. Kütahya Şehri, s. 103.
  20. Lütfi, Târih-i Lütfi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1290, c. I, s. 207.
  21. Kütahya Şehri, s. 103; Ayrıca bkz. not 10.
  22. T. Gökbilgin, Kütahya, İA, c. VI, s. 1123.
  23. T. Gökbilgin, Kütahya, İA, c. VI, s. 1123.
  24. H. İnalçık, Bursa, EI, c. I, s. 1334.
  25. T. Gökbilgin, Kütahya, İA, c. VI, s. 1123.
  26. T. Gökbilgin, Kütahya, İA, c. VI, s. 1123.